

KREDIT MEXANIZMI VA PUL MUOMALASINING MOLIYAVIY TIZIMDAGI FUNKSIYALARI

Orolova Dinora Farxodjon qizi
E-mail: dinoraorolova7@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu tadqiqotda kredit mexanizmi va pul muomalasining moliyaviy tizimdagi asosiy funksiyalari o'rganiladi. Tadqiqot kreditning investitsiyalarni rag'batlantirish, iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash, likvidlikni ta'minlash va moliyaviy barqarorlikni saqlashdagi rolini tahlil qiladi. Shu bilan birga, pul muomalasi moliyaviy tizimning samarali ishlashini ta'minlash, narx-barqarorligini saqlash va resurslarni samarali taqsimlashdagi ahamiyati ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari kredit va pul muomalasi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni, ularning iqtisodiy barqarorlik va uzoq muddatli rivojlanishdagi rolini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar. Kredit mexanizmi, pul muomalasi, moliyaviy tizim, likvidlik, iqtisodiy o'sish, moliyaviy barqarorlik, investitsiya.

Annotation. This study examines the main functions of the credit mechanism and money circulation within the financial system. The research analyzes the role of credit in facilitating investments, supporting economic growth, providing liquidity, and maintaining financial stability. Simultaneously, money circulation is evaluated for its importance in ensuring the smooth functioning of the financial system, stabilizing prices, and allocating resources efficiently. The findings highlight the interdependence between credit and money circulation and their significance in achieving economic stability and long-term sustainable development.

Keywords. Credit mechanism, money circulation, financial system, liquidity, economic growth, financial stability, investment.

Аннотация. В данном исследовании рассматриваются основные функции кредитного механизма и денежного обращения в финансовой системе. Исследование анализирует роль кредита в стимулировании инвестиций, поддержке экономического роста, обеспечении ликвидности и поддержании финансовой стабильности. Одновременно оценивается значение денежного обращения для обеспечения эффективного функционирования финансовой системы, стабилизации цен и рационального распределения ресурсов. Результаты подчеркивают взаимозависимость кредита и денежного обращения и их важность для достижения экономической стабильности и долгосрочного устойчивого развития.

Ключевые слова: *кредитный механизм, денежное обращение, финансовая система, ликвидность, экономический рост, финансовая стабильность, инвестиции.*

Kirish. Moliyaviy tizim zamonaviy iqtisodiyotning muhim ustuni bo'lib, u moliyaviy resurslar, institutlar, bozorlar va mexanizmlarni o'z ichiga oladi. Ushbu tizimning samarali ishlashi asosan kredit mexanizmi va pul muomalasining to'g'ri va muvofiq faoliyatiga bog'liq. Kredit mexanizmi iqtisodiy resurslarni safarbar qilish, turli sektorlar va jamiyat a'zolari uchun mablag'larni taqsimlash, investitsiya va iste'mol faoliyatini rag'batlantirish orqali iqtisodiy o'sishga hissa qo'shadi. Shu bilan birga, pul muomalasi iqtisodiyotdagi mablag'larning uzluksiz harakatini ta'minlaydi, tranzaksiyalarni osonlashtiradi, likvidlikni saqlaydi va narx-barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Kredit va pul muomalasi bir-birini to'ldiruvchi va o'zaro bog'liq mexanizmlar bo'lib, ular orqali moliyaviy tizim barqarorligi, samarali resurs taqsimoti va iqtisodiy rivojlanish ta'minlanadi. Masalan, banklar tomonidan taqdim etilgan kredit mablag'larining mavjudligi pul muomalasini tezlashtiradi, savdo va ishlab chiqarish faoliyatini rag'batlantiradi. Shu bilan birga, samarali pul muomalasi banklar va moliyaviy institutlarga qo'shimcha kredit imkoniyatlarini yaratadi. Kredit mexanizmi va pul muomalasining moliyaviy tizimdagi funksiyalari faqat iqtisodiy o'sishga xizmat qilmaydi, balki jamiyatdagi resurslarning teng taqsimlanishi, ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish va iqtisodiy barqarorlikni saqlashda ham muhim ahamiyatga ega. Shu nuqtai nazardan, ushbu tadqiqot kredit mexanizmi va pul muomalasining asosiy funktsiyalarini, ularning o'zaro bog'liqligini va moliyaviy tizimdagi rolini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot natijalari nafaqat iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, balki uzoq muddatli rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishda ham foydali bo'ladi. Moliyaviy tizim zamonaviy iqtisodiyotning eng muhim ustunlaridan biri bo'lib, u turli moliyaviy institutlar, bozorlar, mexanizmlar va resurslarni o'z ichiga oladi. Ushbu tizimning samarali ishlashi iqtisodiy barqarorlik, resurslarning samarali taqsimlanishi va uzoq muddatli rivojlanishni ta'minlashga yordam beradi. Moliyaviy tizimning ikki asosiy komponenti – kredit mexanizmi va pul muomalasi – iqtisodiyotda moliyaviy oqimlarni boshqarishda va resurslarni yetarli darajada taqsimlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Kredit mexanizmi moliyaviy resurslarni jamg'arish va ularni turli iqtisodiy subyektlarga taqsimlash orqali investitsiya va ishlab chiqarish faoliyatini rag'batlantiradi. Shu orqali tadbirkorlik va innovatsiyalar rivojlanadi, ish o'rinlari yaratiladi va milliy ishlab chiqarish darajasi oshadi. Kredit shuningdek, iqtisodiy risklarni taqsimlash va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash vositasi sifatida xizmat qiladi. Pul muomalasi esa iqtisodiyotdagi mablag'larning uzluksiz harakatini ta'minlab, tranzaksiyalarni osonlashtiradi, likvidlikni saqlaydi va narx-barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Kredit va pul muomalasi o'zaro bog'liq va

bir-birini mustahkamlovchi mexanizmlar bo'lib, ular orqali moliyaviy tizim barqarorligi va iqtisodiy o'sish ta'minlanadi. Ushbu tadqiqotning maqsadi kredit mexanizmi va pul muomalasining moliyaviy tizimdagi funksiyalarini aniqlash, ularning o'zaro bog'liqligini tahlil qilish va iqtisodiy barqarorlik hamda rivojlanishga qo'shgan hissasini o'rganishdir. Tadqiqot natijalari nafaqat moliyaviy institutlar va siyosat ishlab chiquvchilar uchun foydali bo'lib, balki iqtisodiy strategiyalarni shakllantirish va moliyaviy tizimning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Moliyaviy tizimning samarali ishlashi nafaqat iqtisodiy o'sish, balki ijtimoiy barqarorlik va milliy daromadni oshirishga ham xizmat qiladi. Kredit mexanizmi va pul muomalasi bu tizimning markaziy komponentlari sifatida, moliyaviy resurslarning yetarli darajada taqsimlanishini va mablag'larning uzluksiz harakatini ta'minlaydi. Kredit mexanizmi orqali korxonalar va uy xo'jaliklari investitsiya va iste'mol faoliyatini amalga oshiradi, iqtisodiy faoliyatni rag'batlantiradi, shuningdek, turli sektorlar o'rtasida moliyaviy muvozanatni ta'minlaydi. Shu bilan birga, samarali pul muomalasi iqtisodiy tizimdagi likvidlikni saqlash, narx-barqarorlikni ta'minlash va moliyaviy institutlarning faoliyatini qo'llab-quvvatlashda muhim ahamiyatga ega.

Adabiyotlar tahlili. Moliyaviy tizimning samarali ishlashi kredit mexanizmi va pul muomalasining o'zaro bog'liqligiga bog'liq ekanligi ko'plab olimlar tomonidan ta'kidlangan. Mishkin va Eakins (2018) nazariyasiga ko'ra, kredit mexanizmi moliyaviy resurslarni safarbar qilish, investitsiyalarni rag'batlantirish va iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlashda muhim vosita hisoblanadi. Kredit orqali firmalar va jismoniy shaxslar zarur mablag'larga ega bo'lib, ishlab chiqarish faoliyatini kengaytiradi va innovatsiyalarni amalga oshiradi [1]. Keynes (1936) esa pul muomalasining iqtisodiy barqarorlik va tranzaksiyalar samaradorligidagi rolini ta'kidlaydi. Pul muomalasi iqtisodiyotda mablag'larning uzluksiz harakatini ta'minlab, narx-barqarorlikni saqlash va resurslarni samarali taqsimlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, kreditning mavjudligi pul muomalasini tezlashtirib, iqtisodiy faoliyatni rag'batlantiradi [2]. Diamond va Dybvig (1983) banklar va moliyaviy vositachilar kredit yaratish va pul muomalasini ta'minlashdagi rolini ko'rsatadi. Banklar depozitlarni jamlab, qarz mablag'larini taqdim etish orqali iqtisodiyotda likvidlikni oshiradi va moliyaviy barqarorlikni mustahkamlaydi [3]. Bernanke va Blinder (1988) esa kredit ta'minotidagi o'zgarishlar umumiy talab, investitsiya va iste'molga ta'sirini o'rganib, samarali kredit tizimi iqtisodiy pasayish davrida zarur likvidlikni ta'minlash orqali barqarorlikni saqlashga yordam berishini ta'kidlashadi [1]. Shu bilan birga, Mishkin (2007) pul muomalasi markaziy bankning monetar siyosatini amalga oshirishda asosiy vosita ekanligini ko'rsatadi [4]. Umuman olganda, adabiyotlar tahlili kredit mexanizmi va pul muomalasi moliyaviy tizimning o'zaro bog'liq va bir-birini to'ldiruvchi asosiy

komponentlari ekanligini tasdiqlaydi. Ular iqtisodiy o'sish, moliyaviy barqarorlik va resurslarning samarali taqsimlanishida markaziy rol o'ynaydi [5].

Materiallar va usullar. Ushbu tadqiqotda kredit mexanizmi va pul muomalasining moliyaviy tizimdagi funksiyalarini o'rganish uchun asosan ilmiy adabiyotlar, ilmiy maqolalar, hukumat va markaziy bank hisobotlari hamda moliyaviy institutlarning amaliy tajribalari material sifatida foydalanilgan. Tadqiqot metodologiyasi sifatida sifatli va tahliliy yondashuv qo'llanilgan bo'lib, bu orqali kreditning investitsiyalar, iqtisodiy o'sish va likvidlikni ta'minlashdagi roli, shuningdek, pul muomalasining tranzaksiyalar, narx-barqarorlik va resurs taqsimotidagi ahamiyati tahlil qilindi. Tadqiqotda tavsifiy va taqqoslash metodlari yordamida kredit va pul muomala o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik va ularning moliyaviy tizimdagi samaradorligi o'rganildi. Shuningdek, ilgari amalga oshirilgan tadqiqotlar va amaliy natijalar sistematik tarzda tahlil qilinib, moliyaviy barqarorlik va iqtisodiy rivojlanishdagi roli baholandi. Ushbu yondashuv tadqiqot natijalarini to'liq va ishonchli tarzda ko'rsatishga imkon yaratadi.

Jadval 1. Kredit mexanizmining moliyaviy tizimdagi funksiyalari

Funktsiya	Tavsif	Iqtisodiy ahamiyati
Moliyaviy resurslarni safarbar qilish	Jamg'armalarni yig'ib, ularni ishlab chiqarishga yo'naltirish	Investitsiyalarni oshirish va iqtisodiy o'sishga hissa qo'shadi
Investitsiyalarni rag'batlantirish	Biznes kengayishi, texnologik yangilanish va infratuzilma loyihalari	Tadbirkorlik va innovatsiyalarni rivojlantiradi
Risklarni taqsimlash	Kredit va qarz orqali moliyaviy xavflarni tarqatish	Iqtisodiy xavflarni kamaytiradi va barqarorlikni oshiradi
Likvidlikni ta'minlash	Qisqa muddatli mablag'lar bilan ta'minlash	Bozor operatsiyalarining silliq ishlashini qo'llab-quvvatlaydi
Iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish	Kredit orqali iste'mol va investitsiyani oshirish	Milliy daromad va ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi

Jadval 2. Pul muomalasining moliyaviy tizimdagi funksiyalari

Funktsiya	Tavsif	Iqtisodiy ahamiyati
Tranzaksiyalarni ta'minlash	Pulning uzluksiz harakati orqali savdo va xizmatlarni amalga oshirish	Savdo va biznes faoliyatini rag'batlantiradi
Likvidlikni saqlash	Mablag'larning yetarliligini ta'minlash	Likvidlik yetishmovchiligining oldini oladi
Narx-barqarorlikni ta'minlash	Pulning xarid quvvatini barqaror saqlash	Inflatsiya yoki deflatsiya bosimini kamaytiradi
Monetar siyosatni qo'llab-quvvatlash	Markaziy bankning pul ta'minoti va foiz stavkalarini boshqarish	Iqtisodiy barqarorlik va siyosiy choralarni amalga oshirish imkonini beradi
Resurslarni taqsimlash	Mablag'larni ustuvor sohalarga yo'naltirish	Moliyaviy resurslardan samarali foydalanishni rag'batlantiradi

Yuqorida keltirilgan ikki jadval kredit mexanizmi va pul muomalasining moliyaviy tizimdagi asosiy funksiyalarini tizimli va tushunarli tarzda ko'rsatadi. Jadval 1 kredit mexanizmining vazifalarini yoritadi, jumladan, moliyaviy resurslarni safarbar qilish, investitsiyalarni rag'batlantirish, risklarni taqsimlash, likvidlikni ta'minlash va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish. Ushbu jadval kredit tizimining iqtisodiy o'sish, barqarorlik va resurslarni samarali taqsimlashdagi ahamiyatini vizual tarzda tushuntiradi. Masalan, kredit orqali tadbirkorlik va innovatsiyalar rivojlantiriladi, bu esa milliy ishlab chiqarish va daromadni oshirishga yordam beradi. Jadval 2 pul muomalasining moliyaviy tizimdagi funksiyalarini yoritadi. Pul muomalasi tranzaksiyalarni osonlashtiradi, likvidlikni saqlaydi, narx-barqarorligini ta'minlaydi, monetar siyosatni qo'llab-quvvatlaydi va resurslarni samarali taqsimlaydi. Ushbu jadval samarali pul muomalasi iqtisodiyotda qanday ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi: u nafaqat tranzaksiyalarni soddalashtiradi, balki moliyaviy institutlar va banklar uchun qo'shimcha kredit imkoniyatlarini yaratadi. Umuman olganda, ikki jadval birgalikda kredit mexanizmi va pul muomalasining moliyaviy tizimdagi o'zaro bog'liqligi va iqtisodiy barqarorlikdagi rolini yoritib beradi. Jadval orqali olingan ma'lumotlar tadqiqot muhokamasida tahlil qilinib, ularning iqtisodiy o'sish, narx-barqarorlik va moliyaviy tizimning samarali ishlashiga qo'shgan hissasi ko'rsatildi.

Tadqiqot muhokamasi. Tadqiqot natijalari kredit mexanizmi va pul muomalasining moliyaviy tizimdagi o'zaro bog'liqligi va samaradorligini ko'rsatadi. Kredit mexanizmi moliyaviy resurslarni safarbar qilish orqali iqtisodiy faoliyatni rag'batlantiradi, firmalar va jismoniy shaxslarga investitsiya va iste'mol uchun zarur mablag'larni taqdim etadi. Shu

orqali ishlab chiqarish kengayadi, tadbirkorlik rivojlanadi va innovatsiyalarni amalga oshirish imkoniyati oshadi. Kredit, shuningdek, iqtisodiy risklarni taqsimlash vositasi sifatida xizmat qiladi va moliyaviy barqarorlikni mustahkamlashga yordam beradi. Pul muomalasi esa iqtisodiyotdagi mablag'larning uzluksiz harakatini ta'minlaydi. Samarali pul muomalasi tranzaksiyalarni tez va oson bajarishga, narx-barqarorlikni saqlashga va likvidlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, kredit mavjudligi pul muomalasini tezlashtiradi, pul muomalasi samarali bo'lsa, moliyaviy institutlar qo'shimcha kredit imkoniyatlariga ega bo'ladi. Bu ikki mexanizm bir-birini to'ldiradi va moliyaviy tizimning samarali ishlashini ta'minlaydi. Rivojlanmagan kredit tizimi yoki sust pul muomalasi iqtisodiy faoliyatni cheklab, investitsiya va ishlab chiqarishni sekinlashtiradi. Kreditga cheklangan kirish tadbirkorlik va yangi loyihalarning rivojlanishiga salbiy ta'sir qiladi, pul harakati sustlashsa, likvidlik yetishmovchiligi va narx o'zgarishlari yuzaga keladi. Aksincha, rivojlangan kredit tizimi va samarali pul muomalasi yuqori investitsiya darajasi, barqaror narxlar va iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi. Kredit mexanizmi va pul muomalasi ijtimoiy va makroiqtisodiy funksiyalarni ham bajaradi. Kredit muhim sohalarga mablag' yo'naltirish, texnologik rivojlanish va ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish imkonini beradi. Samarali pul muomalasi esa uy xo'jaliklari va korxonalarga o'z vaqtida mablag' yetkazib, likvidlik inqirozining oldini oladi va moliyaviy tizimga bo'lgan ishonchni oshiradi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, kredit mexanizmi va pul muomalasining uyg'un ishlashi iqtisodiy barqarorlik, likvidlik va moliyaviy tizimning samaradorligini ta'minlaydi. Kredit orqali yaratilgan qo'shimcha xarid quvvati pul muomalasini rag'batlantiradi, samarali pul muomalasi esa moliyaviy institutlarga qo'shimcha kredit imkoniyatlarini yaratadi. Shu bilan birga, bu mexanizmlar iqtisodiy o'sish, narx-barqarorlik va uzoq muddatli rivojlanishga xizmat qiladi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kredit mexanizmi va pul muomalasi moliyaviy tizimning asosiy komponentlari bo'lib, iqtisodiy o'sish, moliyaviy barqarorlik va uzoq muddatli rivojlanishning ta'minlanishida muhim rol o'ynaydi. Kredit mexanizmi moliyaviy resurslarni safarbar qilish, biznes va jismoniy shaxslarga zarur mablag'larni taqdim etish orqali investitsiyalarni rag'batlantiradi, tadbirkorlik va innovatsiyalarni rivojlantiradi, shuningdek, risklarni taqsimlashga yordam beradi. Pul muomalasi esa iqtisodiyotda mablag'larning uzluksiz harakatini ta'minlaydi, tranzaksiyalarni osonlashtiradi, narx-barqarorlikni saqlaydi va likvidlikni ta'minlaydi. Kredit va pul muomalasi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik ularni bir-birini mustahkamlovchi mexanizmlarga aylantiradi: kredit yaratish qo'shimcha xarid quvvatini hosil qilsa, samarali pul muomalasi moliyaviy institutlarga qo'shimcha kredit imkoniyatlarini beradi. Empirik va nazariy

tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, rivojlangan kredit tizimi va samarali pul muomalasi yuqori investitsiya darajasi, barqaror narxlar va iqtisodiy o‘shishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mishkin, F.S., & Eakins, S.G. (2018). Financial Markets and Institutions. 9th Edition. Pearson.
2. Keynes, J.M. (1936). The General Theory of Employment, Interest, and Money. Macmillan.
3. Diamond, D.W., & Dybvig, P.H. (1983). Bank Runs, Deposit Insurance, and Liquidity. Journal of Political Economy, 91(3), 401–419.
4. Bernanke, B.S., & Blinder, A.S. (1988). Credit, Money, and Aggregate Demand. American Economic Review, 78(2), 435–439.
5. Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Levine, R. (2007). Finance, Inequality, and the Poor. Journal of Economic Growth, 12(1), 27–49.
6. Mishkin, F.S. (2007). The Economics of Money, Banking, and Financial Markets. 8th Edition. Pearson.
7. Fabozzi, F.J., Modigliani, F., Jones, F.J., & Ferri, M.G. (2010). Foundations of Financial Markets and Institutions. 4th Edition. Pearson.
8. Kohn, M.L., & John, L. (2006). Financial Institutions and Markets. Oxford University Press.